

raflarını da bizzat üstlenen Musaddık, XX. yüzyıl İran tarihinin en önemli devlet ve siyaset adamlarındandır. Özellikle şahlık aleyhtarı tutumu ve İran halkının petrol-den daha fazla yararlanması yönündeki çabaları onu İran tarihinde özel bir mevkiye yerleştirmiştir. Uzun süre aktif siyaset içerisinde yer almasına rağmen birçok eser telif eden Musaddık'ın başlıca çalışmaları şunlardır: *La testament en droit musulman (secte chyite)* (doktora tezi, Paris 1914), Farsça tercümesi: *Vaşıyyet der Hukûk-ı İslâm* (Tahran 1377 hş.); *Muhtaşarî ez Hukûk-ı Bârlamâni der İrân u Urupa* (Tahran 1302 hş.); *Mecmû'a-i Uşûl-i Muhakemât-ı Hukûkî* (haz. Ahmet Kemânger, Tahran 1333 hş.); *Destûr der Mehakim-i Hukûkî* (Tahran 1293/1332 hş.); *Kâpitûlasiyûn u İrân* (Tahran 1332 hş.); *Uşûl ü Kavâ'id u Kavânîn-i Mâliyye der Memâlik-i Hârice ve İrân* (haz. İzzetullah Sehâbî, Tahran 1344); *Mükâtebât-ı Muşaddık-ı Telâş Berâ-yı Teşkil-i Cebhe-yi Millî-yi Sevvum* (Tahran 1354 hş.); *Takrîrât-ı Muşaddık der Zindân* (Tahran 1359 hş.); *Doktor Muşaddık ve Nuḫhâ-yı Târîhî-i û* (haz. Hüseyin Mekkî, Tahran 1364); *Hâtırât u Te'elümât-ı Doktor Muḫammed Muşaddık* (haz. İrc Efşâr, Tahran 1365 hş.; Huma Kâtûziyân tarafından İngilizce'ye çevrilmiştir [*Musaddiq's Memoirs*, London 1988]; *Nâmehâ-yi Doktor Muşaddık* [haz. Muhammed Türkân], Tahran 1374 hş./1995). Bunların yanı sıra başta siyasî ve iktisadî meseleler olmak üzere çeşitli konularda yazılmış pek çok makalesi bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Nâmehâ-yi Doktor Muşaddık (nşr. Muhammed Türkân), Tahran 1374 hş., tür.yer.; Fakhreddin Azimi, *Iran: The Crisis of Democracy 1941-1953*, New York 1978, s. 257-338; Ervand Abrahamian, *Iran: Between Two Revolutions*, Princeton 1982, s. 267-280; Celîl Büzürgmîr, *Muşaddık der Maḫkeme-yi Nizâmî*, Tahran 1363/1984, s. VIII, XI, XV, ayrıca bk. tür.yer.; *Musaddiq: Iranian Nationalism and Oil* (ed. J. A. Bill – W. R. Louis), London 1988; Homa Katouzian, *Musaddiq and the Struggle for Power in Iran*, London-New York 1990; H. E. Chehabi, *Iranian Politics and Religious Modernism*, London 1990, s. 103-143; Mehînduht Hâfiz Kurânî, *Kitâbsînâsi-yi Târîh-i İrân*, Tahran 1375/1996, s. 426-440; R. M. Burrell, "Musaddık", *EP* (İng.), VII, 653-655; Dihhûdâ, *Luḡatnâme*, XXV/B, s. 557-559; Mark J. Gasiorowski, "Coup d'Etat of 1332S/1953", *EIr.*, VI, 354-356.

SUÂD PİRÂ – OSMAN GAZİ ÖZGÜDENLİ

MUSÂFAHA

(bk. TOKALAŞMA).

MUSÂFAHA

(المصافحة)

Meşhur bir musannifin âli isnadındaki râvi sayısı, daha sonra gelen bir muhaddisin rivayetindeki râvi sayısının aynı olması anlamında hadis terimi.

Sözlükte "yaymak, açmak, kaplamak; bağışlamak" mânalarındaki *safh* kökünün "müfâale" kalıbından masdar olan *musâfaha* "el sıkışmak, nazikçe dokunmak, selâmlaşmak" gibi anlamlara gelir. Terim olarak meşhur hadis musanniflerinden birinin rivayet ettiği hadisin senedindeki râvi sayısı daha sonraki bir dönemde aynı hadisi rivayet eden başka bir muhaddisin şeyhinden veya şeyhinin şeyhinden sonraki râvi sayısının eşit olması halini ifade eder. Bu durumda râvi, o hadisi kendi şeyhinden aldığı gibi aynı sayıda râvi aracılığı ile meşhur musanniften de almış sayılmaktadır. Birbirine karşılaşılan iki kişinin musâfaha etmesi gibi aynı durumdaki iki senedin birbiriyle musâfaha ettiği kabul edilmiştir. Resûl-i Ekrem > Enes > râvi > râvi > râvi > râvi > Müslim şeklindeki bir senedle Resûl-i Ekrem > Enes > râvi > râvi > râvi > şeyh > muhaddis şeklindeki isnad incelendiğinde birinci senedle Müslim Resûlullah'a beş râviyle ulaşmakta, ikinci senedde de muhaddisin şeyhinden sonra senedde beş râvi bulunmaktadır. Bu durumda muhaddis hadisi kendi şeyhinden aldığı gibi Müslim'den de almış ve onunla görüşüp musâfaha etmiş sayılmakta, muhaddisin şeyhiyle Müslim arasında bir müsâvat oluşmaktadır. Eğer râvi sayısı şeyhte değil şeyhin şeyhinde eşitleniyorsa bu takdirde musâfaha muhaddisin şeyhiyle Müslim arasında meydana gelmektedir.

Bir başka tanıma göre musâfaha daha sonraki tabakadan bir muhaddisin, meşhur musanniflerden birinin talebesiyle bir hadisi aynı sayıdaki râvi vasiyetiyle, ancak farklı tarihlerle Hz. Peygamber'den rivayet etmesidir (Ali el-Kârî, s. 628). Bu durumda muhaddisin şeyhiyle musannifin talebesi arasında müsâvat, muhaddisle musannifin talebesi arasında musâfaha gerçekleşmiş olur. Musâfahada senedin mutlaka Resûl-i Ekrem'e ulaşma zorunluluğu yoktur; sahâbî, tâbiî veya tebeu't-tâbiinde birleşmesi de mümkündür. Hz. Peygamber'e ulaşan musâfahayı mutlak âli isnad olarak görülen de vardır (M. Abdürraûf el-Münâvî, II, 246).

Musâfahanın gerçekleşmesi için aynı sayıda râvi tarafından rivayet edilmesi şart koşulan meşhur musannifin isnadının nâzil, daha sonraki bir tabakadan musâfaha hâsil olan muhaddisin isnadının ise âli olması gerekir. Musâfahaya konu olan isnadın birkaç tabaka sonraya ait olması gerekli sayıldığı için aynı devirde yaşayıp aynı yıllarda vefat eden kimseler arasında musâfaha meydana gelmez. Meşhur musanniflerden zaman itibariyle uzaklaşıldıkça musâfaha örneği bulmak zorlaşır. Musâfahaya hadis talebesinin hadise ilgisini arttırmak için önem verilmiştir.

Musâfaha ile ilgili olarak Reşid el-Attâr (Ebû'l-Hüseyn Yahyâ b. Ali) *el-Muşâfahât*, Süleyman b. Hamza el-Makdisî *el-Muşâfahât ve'l-muvâfaḫâtü'l-avâli*, Abdülâtîf b. Abdülmün'im el-Harrânî *el-Muşâfahât*, Ömer b. Muhammed b. Mansûr İbnü'l-Hâcib *el-Muşâfahât ve'l-muvâfaḫât ve'l-ebdâl ve eḫâdişü 'avâli*, Ebû Abdullah Muhammed b. İbrâhim el-Makdisî *el-Muşâfahâtü'l-avâli*, Ebû Bekir İbnü'l-Arabî ve Berkânî *Muşâfahâtü Müslim ve'l-Buḫârî* adlı eserleri kaleme almışlardır (Kettânî, s. 356-362).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-Arab, "şfh" md.; İbnü's-Salâh, '*Ulûmü'l-hadîs*, s. 259-260; Şemseddin es-Sehâvî, *Fethu'l-muḫşif*, Beyrut 1399/1979, III, 16; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî* (nşr. Abdülvehhâb Abdüllatîf), Beyrut 1399/1979, II, 167; Ali el-Kârî, *Şerhu Şerhi Nuḫbeti'l-fiker* (nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde), Beyrut 1415, s. 628-629; M. Abdürraûf el-Münâvî, *el-Yevâkit ve'd-dürer fi şerhi Nuḫbeti İbn Hacer* (nşr. Murtazâ ez-Zeyn Ahmed), Riyad 1420/1999, II, 246-247; *Tecrid Tercemesi*, Mukaddime, I, 196; Subhî es-Sâlih, '*Ulûmü'l-hadîs ve muşalahuh*, Beyrut 1977, s. 238; Talat Koçyiğit, *Hadis İstılahları*, Ankara 1985, s. 36, 300-301; Abdullah Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, İstanbul 1987, s. 113; Mücteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1992, s. 274-275; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe* (Özbek), s. 356-362.

İBRAHİM HATİBOĞLU

MUSÂHERE

(bk. SİHRİYYET).

MUSAHHAF

(المصحف)

Birbirine benzeyen harfleri yanlış okunarak nakledilen hadis.

Sözlükte "sayfayı yanlış yazmak veya okumak, benzer harfleri hatalı okuyup rivayet etmek" mânasına gelen *tashif* masdarından sıfat olan *musahhaf* kelimesi, te-

MUSAHHAF

rim olarak sened veya metninde yazılış birbine benzeyen harfleri yanlış okunarak nakledilen hadisi ifade eder. Hadisi bu şekilde nakletmeye **tashîf**, hatalı nakleden râviye de **sahafî** denir.

İlk asırlardan itibaren İbn Hacer el-Askalânî'ye kadar (ö. 852/1448) bütün muhaddisler musahhaf ve muharref terimlerine aynı anlamı vermekle birlikte (bk. MUHARREF) musahhaf daha yaygın biçimde kullanılmıştır. Bu iki terime farklı mânalar yükleyen İbn Hacer el-Askalânî musahhafı yazılışları birbirine benzeyen harflerde nokta değişikliği, muharrefi de kelimelerde hareke, harf ve hat değişikliği yapılarak nakledilen hadis şeklinde tanımlamıştır. Ancak İbn Hacer'in de bu ayırma bağlı kalmadığı ve iki terimi birbirinin yerine kullandığı görülmekte (Cemâl Üstürî, s. 35-39), bu da onun eserlerinin birçoğunu kaleme aldıktan sonra böyle bir ayırım yapma gereğini duyduğunu göstermektedir. Bu ayırım daha sonraki hadis usulcileri tarafından benimsenmiş ve bu iki terim ayrı ayrı ele alınmıştır.

Muhaddisler, hadisi semâ ve kıraat yoluyla değil elde ettikleri sahifelerden rivayet edenlere sahafî demişler ve onların rivayetinin makbul olmadığını söylemişlerdir. Nitekim Eyyüb es-Sahtiyânî, Şu'be b. Haccâc'a, "Hilâs b. Amr el-Heceri'den rivayette bulunma, çünkü o sahafîdir" tavsiyesinde bulunmuş (İbn Ebû Hâtim, III, 402), Sevr b. Yezîd, "Sahafî, kimseye fetva veremez" demiş (Hatîb el-Bağdâdî, *el-Fakih ve'l-mütefakkih*, II, 97), Saîd b. Abdülazîz de, "Sahafîden hadis almayınız" diye râvileri uyarmıştır (Hasan b. Abdülâh el-Askerî, I, 7).

Sahafînin yaptığı ile, muteber hadis nakil metotlarından vicâde tarikiyle nakilde bulunan kimsenin yaptığı iş birbirine yakın olmakla birlikte aralarında fark vardır. Vicâde yoluyla nakilde bulunan kimse hadislerinin sadece bir kısmını sahifeden nakleder; onun bu türden rivayetleri belli olup hatası ya hiç yoktur veya son derece azdır. Sahafî ise rivayetlerinin büyük bir kısmını sahifeden aldığı ve sahifeden rivayet etmeyi âdet haline getirdiği için rivayette bulunurken pek çok hata yapar. Bu sebeple vicâde yoluyla hadis alıp nakletmede bir vakınca görülmezken sahafînin rivayeti bir "âfet" sayılır, bu yüzden sahafî tabiri de cerh lafızlarından biri kabul edilir (İbn Ebû Hâtim, II, 31). Musahhaf hadis esasen sahih olsa da makbul değildir.

Tashîf genellikle yanlış duyma veya yanlış okumadan kaynaklanır ve yazılışları bir-

birine benzeyen, noktaları sayesinde ayrılabilen harflerde daha çok görülür. جميل بصر بشر و عيش العباس جميل الذي يشرب في آنية الفضة الذي نشرت في أبيه القصة şeklinde okumak ise metinde tashîfin örnekleridir.

Meşhur ve güvenilir muhaddisler de zaman zaman tashîf hatasına düşmüşlerdir. Ahmed b. Hanbel'e göre tashîften kurtulan olmamış (Hatîb el-Bağdâdî, *el-Câmi'*, I, 270), Ali b. Medîni'ye göre ise bundan sadece dört kişi kurtulabilmiştir (İbn Receb, I, 161).

Hamza el-İsfahânî'nin *Kitâbü't-Tenbih 'alâ hudûsî't-tashîf'i* (nşr. Muhammed Hasan Âl-i Yâsîn, Bağdat 1387/1967-68; nşr. Muhammed Es'ad Tales, Dimaşk 1388/1968), Hasan b. Abdullah el-Askerî'nin *Taşhîfâtü'l-muhaddisîn'i* (nşr. Mahmûd Ahmed Mîre, I-III, Kahire 1402/1982; nşr. Ahmed Abdüşşâfi, Beyrut 1408/1988) ve *Şerhu mâ yekâ'u fihî't-tashîf ve't-tahrîf'i* (nşr. Abdülazîz Ahmed, Kahire 1383/1963; nşr. Muhammed Yûsuf, Dimaşk 1401/1981), Dârekutnî'nin *Taşhîfü'l-muhaddisîn'i* (İbn Hayr, s. 204), Hatîb el-Bağdâdî'nin *Telhîşü'l-müteşâbih fi'r-resm ve himâyetü mâ eşkele minhü 'an bevâdirî't-tashîf ve'l-vehm'i* (nşr. Sükeyne eş-Şihâbî, I-II, Dimaşk 1405/1985), Belatî'nin *et-Taşhîf ve't-tahrîf'i* (*Keşfü'z-zunûn*, I, 411), Safedî'nin *Taşhîhu't-tashîf ve tahrîrû't-tahrîf'i* (nşr. Seyyid eş-Şerkavî, Kahire 1407/1987) ve Süyûtî'nin *et-Taşrif (et-Taşrif) fi't-tashîf'i* (*et-Taşrif fi'l-hadisî's-şerîf*) (nşr. Ali Hüseyin el-Bevvâb, Riyad 1409/1988) musahhaf ve muharref rivayetlerin birlikte ele alındığı başlıca eserlerdir. Cemâl Üstürî *et-Taşhîf ve eşeruhû fi'l-hadis ve'l-fikh ve cühûdü'l-muhaddisîn fi mükâfehatih* adlı yüksek lisans çalışmasında (Riyad 1418/1997) konuyu ayrıntılı biçimde incelemiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "şh" md.; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, II, 31; III, 402; Hasan b. Abdülâh el-Askerî, *Taşhîfâtü'l-muhaddisîn* (nşr. Mahmûd Ahmed Mîre), Kahire 1402/1982, I, 7, 24; ayrıca bk. neşreden giriş, I, 39-42; Hâkim en-Nisâbüri, *Ma'rifetü 'ulûmî'l-hadis* (nşr. Seyyid Muazzam Hüseyin), Haydarâbâd 1935 → Medine-Beyrut 1397/1977, s. 146-152; Hatîb el-Bağdâdî, *el-Fakih ve'l-mütefakkih* (nşr. İsmâil el-En-sârî), Beyrut 1400/1980, II, 97; a.mlf., *el-Câmi' li-ahlâkı'r-râvî ve âdâbî's-sâmi'* (nşr. Mahmûd et-Tahhân), Riyad 1403/1983, I, 270; İbn Hayr, *Fehrese*, s. 204; İbnü's-Salân, *'Ulûmü'l-hadis*, s. 279-284; İbn Receb, *Şerhu 'İleli't-Tirmizî* (nşr. Nüreddin İtr), [baskı yeri yok] 1398/1978 (Dârü'l-mellâh), I, 161; İbn Hacer el-Askalânî, *Nüzhetü'n-nazar fi tavzîhi Nuḥbeti'l-fiker* (nşr. Nüreddin İtr), Dimaşk 1413/1992, s. 94; *Keşfü'z-zunûn*, I, 411, 415; *Tecrid Tercemesi*, Mukaddime, I, 317-318;

Subhî es-Sâlih, *Hadis İlimleri ve Hadis İstılahları* (trc. M. Yaşar Kandemir), Ankara 1981, s. 216-224; Cemâl Üstürî, *et-Taşhîf ve eşeruhû fi'l-hadis ve'l-fikh ve cühûdü'l-muhaddisîn fi mükâfehatih*, Riyad 1418/1997, s. 23-87, 453-474; Ahmet Yücel, "Bir Hadis Terimi Olarak Sahafî ve Hadis Tarihi Açısından Önemi", *MÜİFD*, sy. 11-12, İstanbul 1997, s. 197-203; F. Rosenthal, "Taşhîf", *El'* (İng.), X, 347-348.

MEHMET EFENDİOĞLU

MUSÂHİB

(مصاحب)

Osmanlı sarayında padişahın yanında bulunan ve bir nevi danışmanlık yapan görevli.

Sohbet kökünün "mufâale" kalıbından türeyen **musâhib** kelimesi "sohbet ehli kimse, arkadaş, dost" anlamına gelir. Osmanlı saray teşkilâtında saraydaki görevliler içinde vezir ve beylerbeyilerinden padişaha danışmanlık yapan, kişiliği ve bilgisiyle temayüz ederek ona arkadaşlıkta bulunanlar için kullanılmıştır. Daha çok eğlence arkadaşı, şiir ve şarkı söyleyerek padişahın hoş vakit geçirmesini sağlayan nedimden farkı resmî bir özellik taşıması, devlet işlerinde, iç ve dış meselelerde görüşlerine başvuru bir görevli olmasıdır. Bununla birlikte her iki kelimeye aynı mânayı yükleyen ifadeler de bazı kaynaklarda rastlanır. Burada temel olgu her ikisinin de padişahı özel olarak eğlendiren ve bilgilendiren kimseler olmasıdır. XVI. yüzyıl sonlarında Osmanlı tarihçisi Selânikî resmî görevli unvanı ile Celâl Bey'den musâhib şeklinde söz ederken III. Murad'ı eğlendiren, türlü maskaralıklar yapan cüce Nasuh'u nedim olarak anar (*Târih*, s. 42, 353). Koçî Bey de devlet işlerine karışan nedimlerden bahseder (*Risâle*, s. 31).

XV. yüzyıla ait ilk Osmanlı kroniklerinde ve Fâtih Kanunnâmesi'nde musâhib kelimesine rastlanmaz, ancak XVI. yüzyıl kaynaklarında bu tabir geçer. Lutfi Paşa'nın, "Mülûk nedimsiz ve musâhibsiz olmaz, armâ ... mesâlih-i halka karışmamak gerekir" ifadesi bu duruma açıklık kazandırır (*Âsafnâme*, s. 7). Burada onların devlet işlerine karışmaması gerektiği belirtilir. Buna göre resmî bir görevli olarak değil padişahın yakınında hoşsohbet, şahsî işlerinde ona yardımcı bir şahsın mevcut olduğu söylenebilir. Daha önce Yıldırım Bayezid'in kaynaklarda "mashara" adıyla zikredilen bir kulunun nedim veya musâhib benzer bir konumda bulunduğu ve padişah üzerinde etkili olduğu anlaşılır (Neşrî, I, 337).